ZAMONAVIY O‘ZBEKISTON HAYKALTAROSHLIGIDA MILLIY O‘ZLIK VA TARIXIY XOTIRANING BADIIY TALQINI

Artur Rajapov O‘zbekiston Badiiy ijodkorlar uyushmasi a’zosi, “Mard o’g’lon” Davlat mukofoti sovrindori , erkin ijodkor-haykaltarosh

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada zamonaviy O‘zbekiston haykaltaroshlik san’atida milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va ulug‘ siymolar obrazini badiiy talqin qilish masalalari atroflicha tahlil etilgan. Shuningdek, milliy g‘oyani yosh avlod ongiga singdirishda mahobatli va dastgohli haykaltaroshlikning estetik-tarbiyaviy imkoniyatlari, XX asr oxiri va XXI asr boshlaridagi o‘zbek plastika san’atining o‘ziga xos evolyutsiyasi yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Haykaltaroshlik, milliy o‘zlik, tarixiy xotira, badiiy talqin, mahobatli san’at, milliy g‘oya, plastika, estetik tarbiya.

Jamiyat ma’naviy yangilanishi va madaniy yuksalishining muhim shartlaridan biri milliy o‘zlikni anglash hamda tarixiy xotirani e’zozlashdir. Mustaqillik yillaridan boshlab O‘zbekistonda barcha sohalar qatori tasviriy va amaliy san’atda, jumladan, haykaltaroshlikda tub burilish yasaldi. Sovet mafkurasining qolipiy talablaridan xalos bo‘lgan milliy haykaltaroshlik o‘ziningn haqiqiy ildizlariga qaytdi va xalqimizning ko‘p asrlik boy tarixini, buyuk mutafakkirlar, sarkardalar hamda milliy qahramonlar siymosini haqqoniy aks ettira boshladi. [1] Haykaltaroshlik o‘zining uch o‘lchamli fazoviy shakllari, bronza, marmar, granit va yog‘och kabi bardoshli materiallardagi muhrlanishi bilan asrlar osha o‘z ta’sir kuchini yo‘qotmaydigan san’at turidir. Shu boisdan ham zamonaviy o‘zbek

1 Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. -Toshkent: Ma’naviyat, 2008.

haykaltaroshligida milliy o‘zlik va tarixiy xotira g‘oyalarining badiiy talqini ilmiy-nazariy jihatdan chuqur tadqiq etishni taqozo qiladigan dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi.

Tarixiy shaxslar obrazining plastika tilida qayta tiklanishi

O‘zbekiston zamonaviy haykaltaroshligining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari chuqur milliy ruh va estetik izlanishlar bilan bog‘liq. Damir Ro‘ziboyev, Ilhom Jabborov, Ravshan Mirtojiyev kabi taniqli haykaltaroshlarning ijodida xalqimizning madaniy tarixi, mumtoz ziyolilari va buyuk ajdodlarimiz siymosi o‘zining yorqin badiiy ifodasini topdi.

Xususan, akademik Ilhom Jabborov ijodida Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Alisher Navoiy kabi ulug‘ siymolarning mahobatli va dastgohli haykallari yaratildiki, ular bugungi kunda nafaqat me’moriy-shaharsozlik ansambllarini bezab turibdi, balki yosh avlod ongida milliy g‘urur va tarixiy faxr tuyg‘ularini shakllantirishda beqiyos tarbiyaviy vazifani bajarmoqda. Haykaltarosh bu asarlarda shaxslarning nafaqat tashqi qiyofasini, balki ularning ichki dunyosi, o‘tkir siyosiy irodasi, ma’naviy qudrati va davr ruhini mohirlik bilan ochib berishga erishgan. 2

Mahobatli haykaltaroshlik va milliy g‘oyaning uzviy bog‘liqligi

Yosh avlod ongiga milliy g‘oyani singdirishda mahobatli (monumental) haykaltaroshlikning o‘rni beqiyosdir. Shahar maydonlari, xiyobonlar va ilm-fan maskanlarida o‘rnatilgan haykallar ochiq osmon ostidagi tarbiya maktabi vazifasini bajaradi. O‘smirlar va yoshlar bu kabi abidalar yonidan o‘tar ekan, o‘z ajdodlarining ulug‘vorligini, ilm-fan, madaniyat va davlatchilik borasida jahon sivilizatsiyasiga qo‘shgan ulkan hissasini ko‘z o‘ngida gavdalantiradilar.

---

2 Hakimov A. O‘zbekiston zamonaviy tasviriy san’ati. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2013.

Zamonaviy o‘zbek haykaltaroshligida milliy o‘zlikni ifodalashda nafaqat hukmdorlar, balki xalqimizning ma’naviy tayanchi bo‘lgan allomalar, mutafakkirlar, shoir va adiblarning qiyofalarini yaratish ustuvor yo‘nalishga aylandi. Imom Buxoriy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur kabi zotlarning haykallari orqali yoshlarga ajdodlarimiz qoldirgan boy ilmiy-falsafiy meros yetkazilmoqda. Plastik san’at vositasida milliy o‘zlikni anglash - bu o‘tmish bilan bugungi kun o‘rtasidagi uzviy ma’naviy ko‘prikni mustahkamlash demakdir.

Badiiy talqin uslublari va zamonaviy tendentsiyalar XX asrning oxiri va XXI asr boshlarida o‘zbek haykaltaroshligida an’anaviy realism bilan bir qatorda ramziy-metapforik (simvolik) uslublar ham faol rivojlana boshladi. Yosh haykaltaroshlar milliy o‘zlikni faqatgina portret o‘xshashligi orqali emas, balki falsafiy umumlashmalar, ramzlar, milliy naqshlar va plastik metaforalar yordamida ochib berishga intilmoqdalar.[3]

Bu jarayonda milliy amaliy san’at unsurlari (ganch o‘ymakorligi, naqqoshlik, kulolchilik shakllari) haykaltaroshlik kompozitsiyalariga uyg‘un tarzda singdirilmoqda. Natijada yaratilgan asarlar tomoshabinni oddiy kuzatuvchidan chuqur mushohada yurituvchi, o‘zining kimligini, qaysi buyuk xalqning farzandi ekanini anglab yetuvchi shaxsga aylantiradi.[4]

Xulosa Zamonaviy o‘zbek haykaltaroshligida milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani e’zozlash va uni yosh avlod ongiga singdirish jarayonlari bugungi kunda nafaqat estetik, balki davlat ahamiyatiga molik strategic vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda. Globallashuv sharoitida har bir xalq o‘zining milliy qiyofasini, o‘ziga

3 Toshxo‘jayeva M. Zamonaviy o‘zbek haykaltaroshligida milliy qahramonlar obrazi. // "San’at" jurnali, 2024, №2. - B. 14-17.

4 Umarov S. Tasviriy va amaliy san’at tarixi. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.

xos madaniy kodlarini va ma’naviy ildizlarini saqlab qolishi uchun o‘tmish merosiga tayanishi zarur. Haykaltaroshlik san’ati esa bu borada o‘zining abadiyligi, fazoviy ko‘lamliligi va ta’sirchanligi bilan boshqa san’at turlaridan yaqqol ajralib turadi.

Tarixiy shaxslar, mutafakkirlar va xalq qahramonlarining mahobatli siymolarini yaratish orqali ijodkorlar jamiyatda tarixiy adolatni tiklaydilar, yoshlarning qalbida o‘z Vataniga nisbatan cheksiz faxr tuyg‘usini uyg‘otadilar. Shahar va qishloqlarimiz ko‘rkamligini oshirib turgan monumentlar oddiy me’moriy bezak emas, balki ochiq osmon ostidagi ma’naviy-ma’rifiy tarbiya maktabidir. Ular yosh avlodni o‘tmish bilan bog‘lab, ajdodlarimiz qoldirgan boy ilmiy, falsafiy va badiiy merosga vorislik tuyg‘usini shakllantiradi.

Shu bilan birga, zamonaviy o‘zbek haykaltaroshligi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri - an’anaviy realizm chegaralaridan chiqib, falsafiy-metapforik yechimlarni, milliy ramzlar va zamonaviy plastic tildan foydalanishni yanada kengaytirishdir. Yosh haykaltaroshlarning ijodiy izlanishlari, milliy amaliy san’at unsurlarini zamonaviy shakllar bilan uyg‘unlashtirishi o‘zbek plastika san’atining yangi bosqichga ko‘tarilayotganidan dalolat beradi. Istiqbolda milliy haykaltaroshlik maktabini qo‘llab-quvvatlash, xalqaro ko‘rgazmalar va ijodiy muloqotlarni kengaytirish, yosh iqtidor egalariga zarur shart-sharoitlar yaratish o‘zbek san’atining jahon miqyosidagi nufuzini yanada yuksaltiradi. Milliy o‘zlik va tarixiy xotirani haykaltaroshlik asarlarida munosib talqin qilish xalqimizning ma’naviy barkamolligini ta’minlab, kelajak sari tashlanadigan har bir qadamning poydevorini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. -Toshkent: Ma’naviyat, 2008.

2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. - Toshkent: O‘zbekiston, 2021.

3. Hakimov A. O‘zbekiston zamonaviy tasviriy san’ati. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2013.

4. Jabborov I. O‘zbekiston haykaltaroshligi: kecha va bugun. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

5. Toshxo‘jayeva M. Zamonaviy o‘zbek haykaltaroshligida milliy qahramonlar obrazi. // "San’at" jurnali, 2024, №2. - B. 14-17.

6. Umarov S. Tasviriy va amaliy san’at tarixi. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.